

TÖRÖK ENDRE

A testvériségről

A lelkétől elfordult ember vagy a cinizmus, vagy a közöny, vagy a fanatizmus foglya. Cinizmusában nem törődik mással, csak önmagával, a közönyében pedig semmivel sem törődik. De ennél is, annál is veszélyesebb a fanatizmus. A cinizmus is, a közöny is a világ hol nyílt, hol burkolt megvetése. Viszont a fanatizmus, politikai vagy vallási szerveződésként, a testvériség nevében a világ érdekét gondolja képviselni. Csakhogy ez a testvériség a testvériség rettentő, bűnös komédiája. Az ember, ha a fanatizmus embere, mindenre képes abban a tudatban, hogy az eszme, amelyre feltette életét, igazabb a személyénél, tehát személy szerint bármit megtehet, amit az eszme kíván, vagy az eszme nevében kívánnak tőle. Feladhatja, sőt fel is kell adnia a saját életét, de viszonzásként ezért senki életét nem kell kímélnie, mihelyt az eszme, illetve az eszmét kisajátító erő útjában áll. A fanatizmus a szolidaritás és a türelem ellensége, holott a világnak semmire sem lenne nagyobb szüksége, mint türelemre és szolidaritásra. Az elvakultság kizárja a testvériségből azt, aki másként gondolkodik. Kétségbe vonja, sőt elutasítja még a jogát is arra, hogy meggyőződését kövesse. A fanatizmus a testvériség megrágalmazása a testvériség álarcában, mivel fenntartás nélküli együttműködés a választottakkal, és fenntartás nélküli megtagadása azoknak, akik kívül állnak a választottak körén. A világ megosztását támogatja, még ha az ellenkezőjét állítja is. Akár politikai, akár vallási szövetkezésként jelentkezik is, esetleg éppen egymást erősítve, mindenképpen agresszív szövetség, önmagát kitüntető társulás. Egységét pedig e kitüntetés által tartja fenn. Az erőszak testvériségét terjeszti a történelemben, kiváltva egy hasonló erőszakot, amely a testvériség érzésének megcsúfolásaként Káin bélyegét hordja.

*

Úgy látszik, mintha mindent előlről kellene kezdeni. A világot elborító erőszak testvérisége helyett, amely a bűn összeesküvése az emberben az ember ellen, a lelki gyilkosok összeesküvése a világban, az áldozatok szeretetben való összeesküvését kellene létrehozni. Ehhez pedig az első lépés az állati sorba taszított emberi lényekben felébreszteni az élethez való jog tudatát. Az élethez való jog pedig nem a szerzés joga, mint a technikai társadalmakban, hanem a föld lakosságának szinte nagyobbik részében a megélhetéshez való jog, a történelmi jóvátétel *első* követeléseként. A test táplálása ugyanis csak az első, az elemi szükséglet a „többiért”, hogy milliónyi és milliónyi ember felismerje a lelkéhez való jogát a szegények testvériségében, és ne váljon maga is gyilkossá, ne engedjen az erőszak csábításának, ne legyen bűnrészessé a gyűlölet szerveződésében. „Aki gyűlöli az ő atyjafiát, mind embergyilkos az: és tudjátok, hogy egy embergyilkosnak sincs öröklete, ami megmaradhatna őbenne” (1 Jn 3, 15).

*

„India szentje”, Teréz anya szerint, „a szegények megadják nekünk azt a megbecsülést, hogy szolgálhatunk nekik”. A jó mint egyedüli realitás jegyében alapította a szeretet misszionáriusainak *szabad társulását*, amelyben az egyén nincs alávetve semmiféle földi tekintélynek. Példaként állítja, hogy az ember, ha a világban a világerő cselekszik, a lelke szerint független lehet azért, sőt kell hogy legyen az intézményesített világi akarattól. E társulásban a személy maga válik intézménnyé, és ebben az értelemben Isten intézményeként működik, ellentétben a technikai tudat eszes, de a lelkében bukott emberével, akinek figyelme szinte kizárólag az anyagi létre irányul. A szegény szegényeként élnek tagjai a szegényekért a szegények között. „Azt hiszem – írja Teréz anya –, hogy a mai emberek nem gondolják úgy, hogy a szegények hozzájuk hasonló lények. Nincs bennük tisztelet a szegények méltósága iránt. A fejlődésnek ebben a korában mindenki siet, mindenki rohan, és az úton földre hullanak azok az emberek, akik nem versenyképesek. Ezeket akarjuk mi szeretni, szolgálni és gondozni.”

*

A föld mint lakott világ jelenleg egy radikális átrendeződés kapujában áll. Nem az ember akaratából, nem azért, mert a civilizáció emberében feltámadt a jóindulat a másik ember iránt, hanem legkivált talán az eltömegesedés, és ezzel a népek és társadalmak közötti egyenlőtlenség feltűnő, provokatív jellege miatt. Csak az a kérdés, minek a nevében történik majd a fordulat, a fanatizmus vagy a szeretet erőinek elszórással-e. A második világháborúig az európai gondolkodás kisajátította magának a testvériség eszméjét abban a feltevésben, hogy egyedül a nyugati kultúra képes e szellemet érvényre juttatni a világban. De közben, saját történetének paradoxonaként, a technikai tudat önállósulásával elszakadt tőle, sőt az erőszak legitim formáiban valósággal kigúnyolta a testvériséget, elvesztvén a jogát arra, hogy testvériségről beszéljen. Mindenesetre a „szegények szegényei” az ép lelkiség feltámasztásáért élnek. Az ép lelkiséget pedig az élet páriáihoz, az erőszaknak kitett embercsoportokhoz fordulva keresik és őrzik egy hiteles, megkülönböztetés nélküli világ követelményét képviselve.

*

A szeretet misszionáriusainak társulása az elveszített eredeti értékrend helyrehozását szolgálja, amennyiben nem a gazdag megy a szegényhez, hogy adakozásával megvásárolja lelkiismeretét, hanem a szegények testvérisége adakozik példájával a lélekben inséges gazdagoknak. A szegények ugyanis lehetnek jók és rosszak, de tulajdon híján a nincstelenségükben egyenlők és ennél az egyenlőségénél fogva valamiképp tudják a szeretetet. Hiányzik belőlük a tulajdonból származó kiváltság, az elkülönülés gögje, amely a méltatlan élet jele. E méltatlansággal szemben csak a szegények testvériségéből áradó lelki méltóság adhatja meg a kiszabadulás mintáját, vagyis a személynek az a törekvése, hogy egy másik személy felé haladva, „felvegye” azt a személyt, ha pedig felvette, a másik által felülmúlja magát a szeretet fokozásával. „Nem értek egyet azzal, hogy nagy stílusban csináljuk a dolgokat – mondta egy interjúban Teréz anya. – Nekünk az egyén számít. Ahhoz, hogy szeretni tudjuk a személyt, közeli kapcsolatba kell kerülnünk vele. Ha addig várunk, míg nagy számban lesznek, beleveszünk a számokba. És sohasem leszünk képesek megmutatni a személyiség iránti szeretetet és tiszteletet. Én a személytől személyig terjedő kapcsolatban hiszek; az én számomra minden egyes személy Krisztus, és minthogy csak egyetlen Jézus van, ez a személy az egyetlen személy nekem a világon ebben a pillanatban.”

*

E szemléletben minden egyes ember Isten eshetősége. És a valódi testvériség akarja, hogy mindenki Isten eshetőségévé váljék a szeretetben. Még ha ez a cél utópianak hat is, annyiban realitás, hogy korlátozza, ahol korlátozható, a bűn esélyeit. Különbösen is a tevékeny, a dolgok titkát megismerni vágyó értelem a szeretettől mint egységre hívó szellemi tényezőtől kapja fogékonyságát a „lényegi rend” iránt. A tudományban a tudományon túlhaladva, általa képes belátni, hogy mennél többet tudunk a természetről, annál inkább számolnunk kell egy magasabb erő meglétével. Azt ugyanis, hogy van *lényegi rend*, amelyet a tudatunk olvas ki a törvényszerűségekből, már csak azért is tudjuk, mert ez a tudat maga is a lényegi rend része, és mivel része, éljük a lényegi rendhez fűződő *viszonyunkat*. „Az értékek kérdése – írja W. Heisenberg – végül is azonos tetteink, céljaink, erkölcsaink problémájával; azaz egy bizonyos iránytűre vonatkozik. Ehhez az iránytűhöz kell igazodnunk, ha helyes úton akarunk járni az életben. Magát az iránytűt számtalan névvel illeték a különböző vallások és filozófiaiak: boldogság, Isten akarata, az élet értelme – hogy csak párat említsék. Az elnevezések változatossága az egyes közösségek tudatformái között levő számottevő különbségekre utal. Nos, anélkül, hogy kisebbiteni akarnám e különbségek jelentőségét, tisztán érzem, hogy az összes efféle formuláció az ember és a lényegi rend viszonyát próbálja megragadni... és amikor az ember értékek után kutat, valószínűleg nem mást keres, mint a lényegi rendnek megfelelő, azzal összhangban álló cselekvési formákat, amelyek – mint ilyenek – mentesek a megosztott, részleges rendből álló zűrzavartól.” (A rész és az egész)

*

Mivel a társadalmi és a gazdasági folyamatok feletti uralom elvesztése miatt a „részleges rendből fakadó zűrzavarban” élünk, kérdés, mit tehet az ember, tehet-e egyáltalán valamit, hogy megszűnjön a zűrzavar. A lényegi rendhez való megtérés mint *világprogram*, jószerivel elméleti követelés csupán. De elméletileg is lehetetlen a személy önigazolása nélkül, amely az élet önigazolása. Amikor az emberiség vagy a társadalom életéről beszélünk, akkor képletesen beszélhetünk csak életről. Az élet ténylegesen az egyénben él. Az ember az, aki él, az emberiség létezik, a társadalom pedig fennáll. Ebben az értelemben minden az egyén érdeke. Az is, hogy milyen a társadalom, amelyben tevékenykedik, meg az is, mennyire lakható a föld mint az emberiség ügye. Ezért a lényegi rendből való kiesés mindenkitől, aki valamelyest is követni tudja, mi történik a világban, a lelke megmentését kívánja, még ha ez a mentés, miként jelenleg látszik, nem sokra megy a technikai szervezettség nyomásával szemben. Mégis, az ember mégoly csekély erőfeszítése a kitörésre, vagyis hogy feladatának tekintse saját belső szabadságát, különben elveszett, az emberiség érdekeit hordja. E szükséglet tagadásaként, vagy a fanatizmus hamis testvériségében egy agresszív akarat által, vagy a cinizmusban és közönyben egy passzivitást kialakítva, a személy önfeladása látszatra távol esik a technikai tudat világától. Pedig szintén válasz a világra, csak éppen bűnös válasz. A cinizmus és a közöny embere elbújni szeretne az élete elől, amely rá van bízva, viszont a fanatizmus embere a másét is kisajátítani óhajtja, persze, nem a maga, hanem az eszme jogán.

*

A technikai tudat meghaladása nem vonja, nem is vonhatja kétségbe a tudomány forradalmát. Épp ellenkezőleg: e meghaladásnak a forradalom fokozásával kell járnia, mégpedig a veszélyes történelem felismeréseként azzal a céllal, hogy eredményei a lényegi rend vonzásába kerüljenek. De miként juthatnak a lényegi rend vonzásába, melyet a történelmi baj érzése folytán az egyén megél ugyan, de sem a társadalom, sem az emberiség, mivel nincs öntudata, nem vesz és nem is vehet tudomásul? Úgy

látszik, csakis az egyetemes testvériség által, mivel e testvériség a lényegi rend körébe tartozik, és e körön kívül nincs *valóságos* egyensúly. Az egyensúly pedig nem más, mint az egyén folytonos megegyezése a másik egyénnel, vagyis a testvériség „kiözönlése” a világba az intézményes egység, az erőszak egysége helyett a szabad egység jegyében. Ha valami, hát ez a „kiözönlés” biztosíthatja a technikai civilizáció erkölcsi felmentését. Képes lehet valamelyes összhangot teremteni a technikai tudat és a közös emberi érdek között, amely az örökkévalóságnak elkötelezett. De arra nincs garancia, létrejön-e, átüt-e a világon ez a kiözönlés a láthatólag ítélet alatt álló korunkban. Elképzelhető, hogy a szabad testvériség egy-egy felbukkanó, tétova jele még semmi egyéb, mint az ember felkészítése arra, hogy egy következő, talán kevésbé gyilkos civilizációban jobban megfeleljen önlétének, amiért *van*: a világ betöltésének a lényegi rend szerint. Mindenesetre „azoknak az intézményeknek a fölébe, amelyeknek a jog, a személyek, a demokratikus szabadságjogok védelme a tisztük, olyan intézményeket kellene kitalálnunk, miknek hivatása lenne fölismerni és megsemmisíteni mindazt, ami a kortárs életében az igazságtalanság, a hazugság és csúfság jegyében tipor a lelkeken. Ki kellene találnunk őket, mivel ismeretlenek, és mert lehetetlen kétségbe vonnunk, hogy nélkülözhetetlenek” (S. Weil).

FARKAS GÁBOR

Karácsonyi anziks

*Telihold süti a kutyákra
szivárványos a karámja
csillagpásztorok kiverően
vacorognak a hidegben*

*Béletkapuban helyi szentek
megbocsátóan dideregnek
idős arcukon időtlen
jószág és hit a jövőben*

*Ő Máriát látja fiával
az ökörrel és a számmárral
a három király szanaszét –
s imára kulcsolja kezét*

*Egyedül milyen ünnep ez
sírni tudna ám nincs kinek
egy szenthez nyomja homlokát –
itt a helye vagy odaát?*